

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ В ОСВІТІ ДОРΟΣЛИХ

К.О. Кучина

Україна, м. Мелітополь, Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Соціальні зміни висувають на перший план нові цінності у сфері освіти, серед яких важливого значення надається залученню учасників освітнього процесу до світової і національної культури, розвитку морально-етичних якостей. Осмислення і систематизація інтегрованих знань про ціннісні орієнтації особливо необхідні в періоди суспільних трансформацій.

Проблему ціннісних орієнтацій в освіті вивчали філософи М. Бердяєв, В. Соловйов, П. Юркевич та ін.; психологи К. Абульханова-Славська, Д. Леонтєв, В. М'ясищев, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе та ін.; педагоги О. Бєлих, О. Олексюк, О. Семашко, Б. Нагорний, Г. Шевченко. Серед вітчизняних дослідників до проблеми звертались С. Ананьїн, І. Бєх, В. Бутенко, Г. Горак, Л. Левчук, М. Михальченко, В. Муляр, І. Надольний, О. Савченко, Л. Сохань, О. Сухомлинська, В. Шинкарук та ін. Зв'язок ціннісних орієнтацій з розвитком особистості, професійним становленням людини досліджувався в роботах І. Аносова, О. Антоновського, М. Бобневої, Е. Клімова, Н. Кузьміної, Н. Молодиченко, С. Прийма та ін.

Особливого значення набувають сьогодні основні положення та базисні принципи андрагогіки і теорії освіти дорослих (В. Горшкова, А. Даринский, П. Джарвіс, С. Змеєв, М. Ноулз, Е. Торндайк та ін.); вивчення специфіки мотивації освітньої діяльності дорослих (Т. Василькова, Ф. Пеггелер, Є. Радлинська, Л. Сухорукова та ін.); розкриття особливостей взаємодії суб'єктів навчання (Ю. Кулюткін, А. Ситник, Г. Сухобська та ін.); дослідження впливу досвіду на засвоєння знань (А. Белкін, Н. Вербицька, Дж. Дьюї та ін.); уточнення методів, форм і технологій навчання дорослих (М. Громкова, А. Марон, Л. Монахова та ін.); аналіз інноваційних перетворень в управлінні системами освіти дорослих (В. Панасюк, В. Подобєд, А. Ширина та ін.).

Вивчення стану розробленості проблеми дослідження на основі наукових публікацій і в практиці організації освіти дорослих дозволяє констатувати, що в наш час відсутня цілісна педагогічна концепція впровадження ресурсів андрагогіки в освітній процес, що ускладнює реалізацію завдань, пов'язаних з формуванням компетентної особистості, здатної до взаємодії зі світом.

Процес реалізації соціально-андрагогічної парадигми в системі освіти дорослих здійснюється в умовах непростих суспільних змін. Цей процес науково обґрунтований і представлений як провідна стратегія якісної зміни освіти і базис сталого розвитку суспільства [5, 6, 8]. Незважаючи на досить обширний обсяг публікацій, проблема формування ціннісних орієнтацій в освіті дорослих залишається складною та багато в чому не вирішеною, особливо, в нових умовах розвитку суспільства та в аспекті модернізації системи освіти. Основою для нашого дослідження стали тлумачення дефініцій «цінність», «ціннісні орієнтації» в філософії, психології та педагогіці і їх інтегрування в андрагогічну площину.

Філософський словник І. Фролова тлумачить поняття «цінність» як «специфічне соціальне визначення об'єктів навколишнього світу, що визначають їх позитивне чи негативне значення для людини чи суспільства ... » [9, С. 270.]. В психології поняття «цінності», «ціннісні орієнтації» еквівалентне деякому комплексу психічних явищ, які визначаються по-різному, але семантично однозначні: Г. Добринін визначає їх як «значущість», Л. Божович - як «життєва позиція», Д. Леонтьєв - як «значення» і «особистісний смисл», В. Мясіщев - як «психологічні відносини», Н. Непомняща – як «прагнення, спрямованість особистості». Примітно, що ці визначення апелюють до аксіологічних засад людини. Від наявності ціннісних орієнтацій людини залежить спрямованість її діяльності, бажань, домагань, відносин [7].

С. Гончаренко визначає «ціннісні орієнтації», як «вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей. Ціннісні орієнтації формуються в процесі соціального розвитку індивіда, його участі у трудовому житті. Виховання людини можна розглядати як керування становленням або зміною її ціннісних орієнтацій» [3, С. 357]. Ми спираємось на уточнення трактування в сучасній інтерпретації, яке надає М. Окса – «надання переваг (або відкидання) певних сенсів і побудованих на їхній основі способів поведінки, їх формування, як виховний процес на базі співвідношення суб'єктивного досвіду з наявними в даному соціумі моральними й культурними зразками» [4, С. 63]. В. Андрущенко наголошує, що: «як система підготовки людини до життя, освіта виконує не тільки просвітницьку (формування знань чи компетенцій), а й аксіологічну (виховну) функцію. Вона формує цінності, які складають основу світогляду, духовного і морального світу людини загалом і супроводжують її протягом життя» [1, С. 5].

Отже, узагальнюючи загальновідомі підходи до визначення досліджуваних дефініцій, ми розуміємо «ціннісні орієнтації» як структурні компоненти особистості,

які є відправними вихідними утвореннями для визначення мети активності і складають основу системи духовно-моральної саморегуляції особистості; і як систему ціннісних установок, що регулюють соціальну поведінку особистості, сприяють її самореалізації і визначають її місце в системі міжособистісних і суспільних відносин.

На сучасному етапі формується нова ціннісна парадигма освіти як єдиного загальноцивілізаційного феномену. Формування Європейського простору освіти кардинально змінює погляд на завдання освіти, відтак, потребує визнання її ціннісної складової. Концепція освіти XXI ст., розроблена ЮНЕСКО, вимагає пошуку шляхів удосконалення системи освіти для дітей і дорослих. Основою для подальших підходів є міжнародні угоди, які визначають аксіологічні вимоги і делегують їх до національних освітніх систем. Досить впливовим є документ, прийнятий Радою культурного співробітництва в межах роботи Ради Європи – Кодекс виховних цінностей, схвалений як керівництво до дії в умовах мультикультурного суспільства. Особливою ціннісною вартістю визнається ставлення до себе як до унікальної сутності, яка є важливою і має потенціал духовного, морального, інтелектуального та фізичного розвитку.

Науковці засвідчують, і ми погоджуємось, що створення єдиної концептуальної теорії цінностей є складним завданням. Перш за все слід виходити з того, що накопичені людством знання про себе та про світ поєднуються в систему, яка відображає взаємодію людини з природою, суспільством і собою на основі її міждисциплінарного статусу. Людина у сучасному світі, як зазначає І. Богданова, живе і діє в кількох важливих для неї сферах:

- планетарній, або ноосфері, що характеризує її як істоту планети, яка забезпечує гармонійну рівновагу між планетою і собою;
- соціальною, або соціосфері, що характеризує її як істоту соціуму, яка досягає гармонії в системі суспільних відносин – виробничих, правових, моральних, економічних, національних, майнових, міжособистісних тощо;
- психічній, або психосфері, що характеризує її як істоту, яка виявляє закладені природою сутнісні сили, обдарування, здібності, свою індивідуальність, особливості, волю та якість для досягнення гармонії з собою [2, С. 163].

Орієнтація в світі цінностей є своєрідною діяльністю людини, триває протягом життя, вимагає активності та розвиненості духовних сил і передбачає взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх умов. Ступінь самостійності та активності визначається при цьому як когнітивними, так і мотиваційними факторами. Саме тому, на нашу думку,

специфіка процесу навчання дорослих полягає не лише в накопиченні знань і навіть не в формальному проголошенні необхідності формування світогляду, а в пріоритеті розвитку мислення, осмислення себе в світі.

Отже, на наше переконання, метою освіти дорослої людини є інтеріоризація цінностей, універсальних та гуманістичних за змістом, позитивних за спрямованістю. Інваріантною системою цінностей є загальнолюдські, що безперервно доповнюються, збагачуються, урізноманітнюються залежно від етнічної чи релігійної незалежності. Ми вважаємо, що змістовим наповненням та пріоритетною складовою освіти дорослих мають бути культурно-національні та загальнолюдські цінності. До загальнолюдських, безперечно, відносять: право на життя, свободу, повага до старших, любов до ближнього, патріотизм, чесність тощо; до національно-культурних – шанобливе ставлення до родини, повага до батьків, до національних звичаїв, гордість за державу, шанування історії, мови, культури та ін.

Література:

1. Андрущенко В. Інтеграція цінностей : педагогічний досвід Європи. Стаття перша. Велика хартія університетів / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2013. – № 1. – С. 5 – 10.
2. Богданова І.М. Соціальна педагогіка: навч. посіб. / І.М. Богданова. – К.: Знання, 2008. – с. 163.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 374 с.
4. Окса М.М. Виховання ціннісних професійних орієнтацій майбутнього учителів засобами педагогічної практики : [монографія] / М. Окса. – Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2013. – 208 с.
5. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади : монографія / Л.Б. Лук'янова, Л.Є. Сігаєва, О.В. Аніщенко та ін. ; НАПН України ; Ін-т пед. освіти та освіти дорослих. – Київ : Педагогічна думка, 2012. - 271 с.
6. Пуцов В.І. Освіта дорослих – важливий фактор розвитку особистості педагога / В. І. Пуцов // Післядипломна освіта в Україні. – 2008 - № 8. – С. 3 – 7.
7. Рибалка В.В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці : навчальний посібник / В.В. Рибалка. – Одеса : Букаєв Вадим Вікторович, 2009. – 575 с.
8. Сігаєва Л. Розвиток Освіти дорослих в Україні (друга половина ХХ ст. - початок ХХІ ст.) : монографія / за ред. С.О. Сисоєвої ; НАПН України ; Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України. - К. : ЕКМО, 2010. – 420 с.
9. Философский словарь / [под ред. И.Т. Фролова]. – 5-е издание. – М. : Политиздат, 1987. – 590 с.